

FØDSELARENS MONOLOG

ANTROPOLOG VED TIDENS RAND

Om Thule, tøvejr og tyrefægtning

KIRSTEN HASTRUP

Selv om jeg kun har fået tildelt 20 minutter at tale i, så vil jeg bruge det første af dem på en hjertelig tak til mine kære kolleger for at have arrangeret dagens program; det lettede mærkbart på vinterens tungsind, da de spurgte mig, om jeg ville have en fødselsdagsfest. En helt speciel tak til de to instruktører og koreografer, Cecilie Rubow og Kirsten Lauritsen, som har stået på pinde i ugevis for at få alt til at gå op.

Det er ofte sagt, at antropologien er en *moderne* videnskab. Den kunne først opstå, da man i Vesten definitivt havde lagt afstand til den del af verden, der ikke var kommet med på den moderne vogn – med industrialisering, markeds kræfter, borgerlig familie og ikke mindst videnskab. De, der blev efterladt i traditionen, var til gengæld præget af subsistensøkonomi, gavegivning, kvindeudveksling og magi. Da verden skulle deles, fik sociologerne tildelt den moderne verden, mens antropologerne fik lov at boltre sig bag spejlet hos de andre.

Denne Andethed var intellektuelt umådelig tiltrækkende, selv om det hurtigt viste sig, at den ikke var så adskilt fra Vesten som antaget. Som Lévi-Strauss skrev det i sin elegiske rejseberetning fra Sydamerika, *Tristes Tropiques*, fra 1955, så var det første, der mødte én i den nye verden, den gamle verdens snavs. Når jeg specielt nævner Lévi-Strauss, er det af to grunde. For det første bliver Lévi-Strauss 100 år i år, og det er i sig selv opmuntrende for én, der kun bliver 60. For det andet var det opdagelsen af Lévi-Strauss – først introduceret af min lærer Niels Fock – der fik mig til at se antropologien som et egentligt *intellektuelt* projekt. Der var sandelig mere end rejseberetninger fra fjerne kyster i den videnskab, som nu har holdt mig i ånde i mere end 40 år. Det var i øvrigt også takket være strukturalismen, jeg først mødte Frans Gregersen, som vi skal høre her om lidt, idet den drev mig mod en interesse for sprogvidenskab og derfor til forelæsninger på det institut, hvor man kom tættere til benet. Det måtte

man godt dengang, og det blev til et varigt venskab med én af de studerende, der allerede var der, nemlig Frans, som gør mig den ære at stille op i dag.

Senere var det også forholdet mellem sprog og samfund, der drev mig til Oxford, hvor Edwin Ardener arbejdede med det på ny og original vis. Én af de studerende, der allerede var der, var Sue Wright, som forbløffende nok endte i Danmark, og som ligeledes til min store glæde har sagt ja til at tale i dag. Det er en gave. Tusind tak til jer begge – og til Cecilie og Kirsten for at have fundet de helt rigtige festtalere.

Titlen på mit eget indlæg lover imidlertid andet end en gammel kones reminiscenser fra et langt liv med antropologien, og jeg skal derfor haste videre mod Thule med et stikord fra Knud Rasmussen, som indså, at „Vor Tid [er] til Handling og ikke til Kvindagtig Snakkesalighed!“. Er der noget at sige til, at jeg er gået i hans spor?

Thule

Som de fleste vil vide, har jeg for nylig opdaget Thule. Absurditeten i denne sætning er just pointen. For det første er Thule for længst opdaget, kortlagt, forflyttet og desuden omdøbt, og jeg har egentlig ikke opdaget noget, som andre ikke allerede kender væsentligt bedre. Så hvorfor overhovedet tænke på ‘Thule’?

En grund er simpel eventyrlyst. Knud Rasmussen siger det et sted:

Rodfæstet dybt i vor Natur, dybt i enhver af os er Eventyrtrangen og vovemodets Aand. Raabet fra Vildmarken dirrer under alle vore Handlinger og gør Livet dybere og højere og ædlere.

Jeg er sikker paa, at de store Hændelser i Verden afhænger af den Eventyrlyst, som visse individer har, idet de griber Lejligheden, naar den byder sig.

Råbet fra vildmarken har altid drevet antropologer derhen, hvor de knap kunne kende sig selv, og selv om antropologer nu også kan finde på at studere Shakespeares teater (så har man hørt det med!), er der stadig tale om en kalden fra det endnu ukendte. Antropologien er ikke længere en arkæologi på de levende i randen af verden. Det er en videnskab midt i det hele. Men det ukendte er stadig på spil overalt, hvor erfaringen unddrager sig ordene, hvor handlingen udfordrer reglerne, og hvor fantasien skaber fortællinger, der modsætter sig simpel nyttetænkning – med andre ord der, hvor den til enhver tid (og på ethvert sted) gældende kanoniske forståelse af verden møder sin grænse.

Det var den grænse, Knud Rasmussen mødte, da han ‘opdagede’ de polar-eskimoer, der i virkeligheden allerede for længst var beskrevne og placerede. Og det var der, han placerede den klassiske opfattelse af Thule, som et mytologisk

sted på randen af verden. Ved at lokalisere det ukendte i noget så prosaisk som en handelsstation, der skulle handle skind for ekspeditioner, realiserede han en drøm. For os fører det til en erkendelse af, at al sand opdagelse består i en vekselvirkning mellem den viden, man har arvet, og den, man selv skaber fra sin egen plads i (forsknings)historien. Den gamle og den nye verden betinger hinanden.

'Thule' viser således, hvordan *grænsen* er det operative sted i en antropologi, som ikke alene opstod samtidig med det moderne samfund, men som i udgangspunktet var designet til at udforske dets kantede kontaktflader med steder og mennesker hinsides horisonten. Grænsen er ikke primært geografisk, men epistemologisk, og den befinder sig på kanten mellem det kendte og det ukendte – og den er både videnskabens og eventyrets sted.

Det er stadig det ukendtes kalden, der driver os til hver vores Thule og får hver nyankommen antropolog til at se sit eget Thule som nyt, uberørt – ukendt – samtidig med at kendte billeder og forgængeres beretninger får os til at føle, at vi endelig når frem til vores bestemmelse. 'Opdagelsen' er reel nok, fordi den antropologiske opgave netop består i at skabe sit eget samlede billede af en verden, der langtfra blot er fortalt, men hele tiden opstår for øjnene af én, mens mennesker handler, reflekterer og gradvist realiserer deres egen opfattelse af den.

Thule – som forestillet, opdaget, fortalt, genopdaget og genbrugt – illustrerer på den måde ét af de store spørgsmål i antropologien, nemlig spørgsmålet om *realisme*. Det er en anden grund til at tale om Thule – at det som både konkret og metaforisk sted bringer os på sporet af et grundlæggende videnskabeligt spørgsmål: Hvis samfundet opstår 'nedefra', gennem handling og tale, og således er emergent snarere end givet, hvori består da den realisme, antropologen trods alt må påberåbe sig, medmindre man simpelthen vil lave litteratur på de andre?

Det skal jeg lade hænge lidt her for at fortælle om tøvejret.

Tøvejret

Tanken om Thule leder hurtigt videre til forestillinger om kulde og sne, og det får mig igen til at citere min helt, Knud Rasmussen, som siger:

Den, som ikke elsker Vinteren, har aldrig oplevet den.

Ved Vinter forstår man ikke en Smule Sne, som smelter, før den endnu har faaet Jorden dækket; ikke en tynd Isskorpe, som lægger sig over Søerne bare for at Politiet kan slaa Plakater op om, at 'Isen er usikker'; ikke bundløst Føre og klam Frosttaage, som gør Menneskene endnu mere kedsommelige, end de er fødte; ikke en Tid man slæber sig igennem, udelukkende i Haabet om en bedre Tid, der skal komme, i Længselen efter Foraaret, der skal komme med mere Lys og mere Varme.

Den, der kender Vinteren, ved, at det er en Aarstid, hvor man glemmer alle andre; og den, som i Sandhed har oplevet den, kan aldrig glemme den. Han kommer til at føle den i Slægt med det stærke i sig selv; og kommer han Syd paa, hvor man ikke ved noget af Vinter, vil han en skønne Dag slaa alle Hindringer over Ende og styrte Nord over; og han hviler ikke, før han er naaet op til Nordlysene og Fjældene, Sneen og den stærke Kulde.

Tilbage staar maaske en Skare Venner og ler ad den gale; men det er alle sammen Mennesker, som ikke aner hvad det er, de ler af.

Det er et stærkt billede af vinter, der træder frem her. Vinteren føles i slægt med det stærkeste i en selv. Der ligger her en længsel, ikke kun efter sne, men især efter den udfordring, det er at leve med den. Det drog Knud Rasmussen mod nord, ligesom det tiltrak mig selv. „Giv mig Vinter og Hunde – saa maa I for mig gerne beholde alt andet for jer selv, – Kvinderne med! –“ siger han et andet sted. Sådant kan man have det, når man overgiver sig til hundeslæden og lærer at nyde de hvislende lyde af vind og pisk, for slet ikke at tale om hundekuskens stilfærdige direction af hundene – som i øvrigt er mere forskellige, end man skulle tro!

Lige nu er problemet imidlertid netop det, at sneen smelter, og at klamme frost-tåger breder sig i Nord. I nutidens Thule møder man den moderne verdens snavs i form af global opvarmning. Det er eksponentielt værre, end da ungdommens Lévi-Strauss stod ud på sin første dannelsesrejse. Hvis tilstanden i hans Brasilien var et mål for det moderne samfunds entropi, så leverer Arktis et mål for den globaliserede, ujævne uorden. Det arktiske område fungerer nemlig som verdens kanarieugl i den globale opvarmnings sammenhæng. Det er her, den truende katastrofe først bliver bemærket. Den accelerer stadig, og for fangerne i Thule og andre steder betyder det, at livsvilkårene ændrer sig dramatisk fra år til år.

Igen må vi dog sige, at det har de i en vis forstand altid gjort, om end i forskellige takter til forskellige tider. Det har været en del af befolkningens bestemmelse, at den evindeligt har skullet tilpasse sig det uforudsigelige. Så hvad kan antropologen lære af tøjvejret netop nu – andet end at konstatere, at den er gal igen, men at der nu heldigvis findes dybfrost i butikkens indre, så ingen dør af sult, selv om sælfangsten indskrænkes, fordi isen uden for smelter? Hvad er den nye udfordring?

Den afgørende nyhed er *skalaen*, som nødvendiggør en bevidsthed om den globale forbindelse i tid og rum. I antropologien er det en af de store udfordringer at begribe denne forbindelses lokale nedslag og – omvendt – at vise, hvordan lokale reaktioner aldrig bare er passive tilpasninger, men aktive strategier for overlevelse og vished om, at der også skal være tid tilbage til børnenes børn. For en videnskab, der beskæftiger sig med hele verden, er netop denne globale forbindelse afgørende, selv om antropologiens metoder placerer den solidt i det lokale. Tøjvejret i Thule bliver på den måde udgangspunkt for ny indsigt i et alment historisk vilkår, nemlig den gensidige påvirkning mellem forhold i vidt forskellig skala.

Hvis Thule som sådan stiller os over for realismeprøbet, stiller tøvejret os over for et mindst lige så omfattende teoretisk problem, nemlig problemet om *entanglement*, eller sammenfiltrering, som vi endnu ikke har haft særligt held med at beskrive i antropologien. Det er kendt i kvantemekanikken, hvor det indebærer, at selv forhold, der udfolder sig helt forskellige steder, ikke kan adskilles, og at fænomenerne derfor ikke kan definitivt lokaliseres. Dette sammenfiltreringsproblem, som jeg hermed indskrives i antropologien, leder frem til nye spørgsmål om kausalitet, der ikke kan løses uden en ophævelse af distinktionen mellem det manifesterede og det begrebne. Med andre ord, det sætter realismeprøbet på en historisk prøve.

Det leder naturligt (!) frem til mit sidste afsnit – om tyrefægtning.

Tyrefægtning

Det er ikke fordi, vi nu er på vej til Spanien. Vi er tværtimod på vej hjem til antropologien (igen, igen), nu med inspiration fra Michel Leiris. Leiris var en fransk surrealistisk poet, som i 1930'erne gennemgik en personlig krise – for derefter at blive antropolog! I 1939 udgav han en selvbiografi, som er bemærkelsesværdig klinisk og selvfordrende, og denne blev ved genudgivelsen i 1946 forsynet med et forord (af ham selv) om litteratur som tyrefægtning. Ikke mindst den selvbiografiske litteratur er drevet af en tyrefægters ønske om definitivt at udfordre sig selv. Leiris mente, at det var nødvendigt at udsætte sig for personlig risiko for at opnå det sublime.

Leiris sad bogstavelig talt midt i ruinerne efter Anden Verdenskrig (snarset igen!) og undrede sig, ja, nærmest væmmedes over folks skamløse tilbagefald til det almindelige liv, der nu igen kunne udspille sig i den lugubre kulisse. I ruinerne drømte Leiris om tyrens horn og indså, at han ikke kunne stille sig selv tilfreds med kun at være en *littérateur*. Tanken om matadoren, der transformerer den personlige fare til en anledning til sublim handling, greb ham.

Der er et ekko af dette i antropologien. Antropologen udsætter sig også for fare, og som tyrefægteren afslører han eller hun hele sin kunst når allermost truet – om ikke på sit liv, så dog i hvert fald på sin erkendelse af sig selv. Den antropologiske praksis kan ses som en form for tyrefægtning, hvor man udsætter sig for tyrens horn, alt imens man forsøger at bevare et overblik, huske sin teknik og vise det bedste, man kan. Drømmen om det sublime lever fortsat i en antropologi, hvis metode er så udpræget performativ.

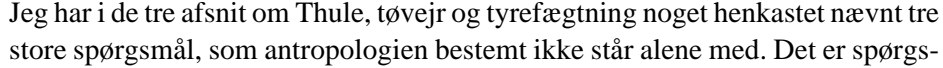
I denne arena findes et tredje grundvidenskabeligt problem, nemlig problemet om *måling*, som befinder sig i spændingsfeltet mellem den nødvendige formalisme i den *teoretiske* (narrative, for ikke at sige litterære) forståelse og den *eksperimentelle* virkelighed, som feltarbejdet udsætter os for.

Denne spænding er den evige røde klud i antropologien. Det er den, der får os op af stolen og ud i verden for at udskifte pennen med kården. Derud, hvor vi kun kan spidde virkeligheden ved at gå ind på dens rytme, og hvor vores egen elegance er en forudsætning for at opnå det sublime. Når tyren siden ligger ubevægelig i litteraturen, vil dommen over toreadoren afhænge af, om faren, inderligheden og ambitionen stadig er til at føle på. Den teoretiske fortælling er aldrig blot en repræsentation, som i den gamle realismeforestilling. Den er en *stillingtagen*, en performativ erkendelse på knivsæggen mellem de kendte begrebers målestok og dennes sammenbrud.

Tyrefægtningen som metafor for den antropologiske praksis viser således tilbage til vovemodet, der drev den polarforskning frem, som siden gav anledning til antropologiens opståen som fag i dette land. De friske tyre, der hele tiden erstatter de forgange, kalder os igen og igen ind i arenaen. Vi leder ikke længere efter hvide pletter, men svinger den røde klud, det altid er at søge en forståelse *mellem* erfaring og fortælling.

Afslutning

Jeg har i de tre afsnit om Thule, tøjvej og tyrefægtning noget henkastet nævnt tre store spørgsmål, som antropologien bestemt ikke står alene med. Det er spørgsmålet om *realisme*, om *sammenfiltrering* og om *måling*. Disse store spørgsmål, mener jeg, har fået akut relevans i lyset af den globale forbindelse. Fra at være en moderne videnskab om traditionens efterladte er antropologien blevet en *nutidig* videnskab.

Pointen er ikke kun, at den finder sted her og nu og forsøger at sætte det endnu kun delvist forståede på begreb. Pointen er især, at den ved at give den globale forbindelse og de tre nævnte grundproblemer fornyet opmærksomhed kan bidrage til at foregribe en historie, som dermed måske kan blive mindre truende. Det er faktisk ikke fremtiden, der truer verden med mere tøjvej. Det er nutiden, fordi det er her og nu, fremtidens historie bliver til.

Som Macbeth måtte sande, er der somme tider alt for meget fremtid mast ind i nutiden, til at hver enkelt kan overskue dens potentiale. Derfor behøves en *nutidig* antropologisk bestræbelse på at begribe det sammenfiltrede øjeblik. Det er et grundvilkår i antropologien og i andre nutidige videnskaber at forske på historiens grænse. Det betyder faktisk også, at ingen står alene ved tidens rand – vi står der sammen.

Det er jeg glad for!

Tusind tak.